

การออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดีกรณีศึกษารอยพระพุทธรูป
เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

DANCE CHOREOGRAPHY FROM ARCHAEOLOGICAL SITES: A CASE STUDY
OF THE PAIRED FOOTPRINTS OF THE BUDDHA IN SI MAHOSOT DISTRICT,
PRACHIN BURI PROVINCED

ปิรวรรณ ยุทธกิจ¹ พิมลพรรณ เลิศล้ำ²

Pirawan Yuttakid¹ Pimonphan Lertlum²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของโบราณสถานรอยพระพุทธรูป เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี และออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี โดยใช้แนวทางนาฏศิลป์สร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงศิลปะแบบดั้งเดิมเข้ากับแนวคิดร่วมสมัยผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษาภาคสนามในพื้นที่โบราณสถาน ผลการวิจัยพบว่า รอยพระพุทธรูปเมืองศรีมโหสถ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญทางศาสนา เกิดความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชน และยังเป็นประวัติศาสตร์ที่ควรแก่การเรียนรู้ในการออกแบบท่ารำของผู้วิจัยได้นำเอาแรงบันดาลใจจากรูปแบบลวดลายประติมากรรมบนรอยพระพุทธรูป และเครื่องสักการะ พร้อมบริบทในการประกอบพิธีกรรมในงานเทศกาลประจำปีของอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ที่ชื่อว่า “มาฆบูรณียศศรีปราจีน” นำมาประยุกต์เป็นท่วงท่าการแสดงที่สื่อความหมายถึงความศรัทธา การดำรงธรรมตามเส้นทางธรรมรอยพระพุทธรูป ซึ่งประกอบด้วยท่ารำ เครื่องแต่งกาย และเครื่องดนตรีที่ออกแบบขึ้น โดยยังคงความงดงามของนาฏศิลป์ไทยแบบดั้งเดิมมีการสะท้อนถึงรูปแบบอัตลักษณ์ท้องถิ่น และมีศักยภาพในการนำไปใช้ในการเรียนการสอนตลอดจนการอนุรักษ์ และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมสู่สาธารณชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การออกแบบ, ระบุโบราณคดี, รอยพระพุทธรูป

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา pirawannat@gmail.com

¹ Student, Mater's Degree of fine and Applied Art, Music and Preforming Art, Faculty of Music ang Performing Art, Burapha University, pirawannat@gmail.com

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร. อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา pimonpun@go.buu.ac.th

² Advisor, Dr., Mater's Degree of Fine and Applied Arts, Music and Performing Arts, Faculty of Music and Performing Arts, Burapha University, pimonpun@go.buu.ac.th

Receive 03/10/68, Revise 13/11/68, Accept 01/12/68

Abstract

This research aims to study the context of the Twin Footprints archeological site in Si Mahosot, Prachinburi Province, and to design Thai classical dance movements inspired by this site. The study applies a creative approach to Thai performing arts by integrating traditional elements with contemporary interpretations. Data were collected through academic document analysis, in-depth interviews with local experts, and field studies at the archeological site. Findings reveal that the Twin Footprints at Si Mahosot serve as a significant cultural and religious heritage site, deeply rooted in the beliefs, history, and identity of the local community. The choreographic design draws inspiration from the artistic motifs engraved on the footprints, religious artifacts, and rituals associated with the annual “Makha Bucha Festival of Sri Prachin.” These elements were synthesized into expressive dance gestures that convey the spiritual essence and cultural legacy of the site. The final outcome is a performance titled “Dance of the Sacred Footprints,” which features newly created dance movements, costumes, and musical compositions. While preserving the elegance and identity of traditional Thai dance, the performance highlights local heritage and offers educational and cultural value. It holds potential for integration into arts education, cultural conservation, and public dissemination as a living heritage of the Thai nation.

Keyword: Design, Archaeological Dance, Twin Footprints

ความสำคัญและที่มาของวิจัย

เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เมืองโบราณศรีมโหสถเป็นสถานที่ที่มีร่องรอยทางอารยธรรมโบราณ นั่นคืออารยธรรมทวารวดีที่มีความเจริญรุ่งเรืองประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ถึง 14 กระจายอยู่ตามพื้นที่ของประเทศไทย

เมืองศรีมโหสถนั้นเป็นเมืองที่มีพัฒนาการความเจริญทางสังคม และปรากฏอยู่ในภูมิภาคนี้มาประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 ต่อเนื่องมาตลอดจนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองศรีมโหสถเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เคยเป็นเมืองท่ามาก่อน ซึ่งแสดงถึงความเจริญในเรื่องเศรษฐกิจและสังคมพร้อมทั้งสามารถติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับภายนอกส่งผลให้เกิดการพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกันมาตลอด และความเจริญรุ่งเรืองนี้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 ถึง 18 ก่อนที่อาณาจักรเขมรจะได้เข้ามาครอบครอง และได้ล่มสลายไปเหลือปรากฏเพียงซากโบราณสถาน

ขนาดใหญ่ เนื่องในผู้คนของชุมชนได้มีการนับถือทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ปะปนกัน ทำให้มีร่องรอยทางวัฒนธรรมที่สำคัญ คือรอยพระพุทธรูปที่สลักอยู่บนพื้นศิลาแลงและศิลาที่ตั้งอยู่โบราณสถานสระมรกต เมืองศรีมโหสถ ตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นกลุ่มโบราณสถานทางพุทธศาสนาขนาดใหญ่ที่สร้างซ้อนทับกันมาหลายสมัย เริ่มตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างด้วยแท่งศิลา และอิฐที่ทำจากศิลาแลง ปัจจุบันส่วนใหญ่คงเหลือเฉพาะรากฐานอาคารเท่านั้น และระหว่างทำการขุดเพื่อบูรณะได้มีการค้นพบรอยการสลักอยู่บนศิลาแลง สลักเลียนแบบรอยเท้านุชย์ที่เป็นเหมือนรอยพระพุทธรูป ลักษณะนี้ไม่เท่ากัน เรียงไม่เสมอกัน กลางฝ่าพระบาทสลักรูปธรรมจักรนูนทั้งสองข้าง และยังมีการสลักรูปกากบาทตรงกลาง มีหลุมสำหรับใช้ปักเสา สันนิษฐานว่ามีไว้เพื่อปักฉัตรหรือร่ม ทำให้ได้รู้ว่าศาสนาพุทธเข้ามามีบทบาททางวัฒนธรรมของชุมชน

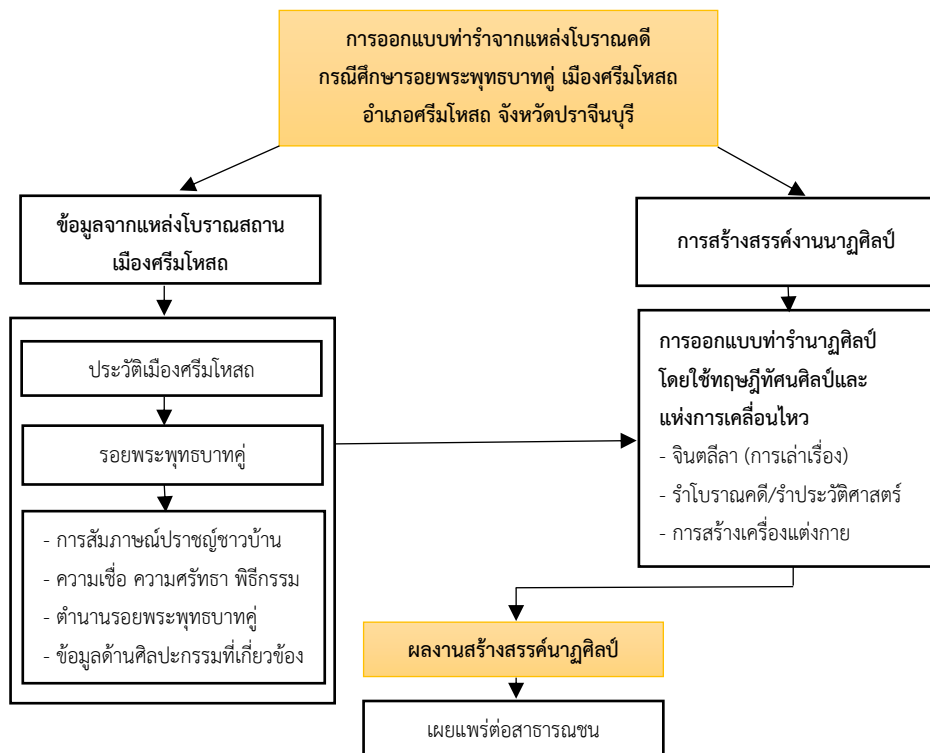
การสร้างสรรค์ออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดีกรณีศึกษารอยพระพุทธรูปที่เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นการสร้างสรรค์การแสดงจากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปสักการะบูชาโบราณสถานรอยพระพุทธรูป ทำให้ผู้วิจัยเกิดความศรัทธา อยากทำการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาจากแหล่งพื้นที่โบราณคดี โบราณสถานรอยพระพุทธรูป ศึกษาจากลวดลายประติมากรรมบนรอยพระพุทธรูป มีการสอบถามปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลมาทำการออกแบบงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ และพัฒนาองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ พร้อมทั้งยังเป็นการส่งเสริม และถ่ายทอดเรื่องราวของโบราณสถานรอยพระพุทธรูป ให้ผู้พบเห็นได้เกิดความเข้าใจ เกิดการชื่นชมในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ อีกทั้งได้เผยแพร่สู่สาธารณชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทโบราณสถานรอยพระพุทธรูปที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อสร้างสรรค์ออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี กรณีศึกษารอยพระพุทธรูปที่เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การสร้างสรรค์ออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี กรณีศึกษารอยพระพุทธรูปที่เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 1 การออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี ภูมิศึกษารอยพระพุทธรูป เมืองศรีมโหสถ
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณคดี รอยพระพุทธรูป ตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี และการสร้างสรรค์ออกแบบท่ารำที่ได้รับแรงบันดาลใจจากโบราณสถานรอยพระพุทธรูป ตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

2. ขอบเขตพื้นที่

รอยพระพุทธรูปที่โบราณสถานสระมรกต ตำบลโคกไทย เมืองศรีมโหสถ อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ประวัติตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูป

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548) ได้เขียนไว้ว่าเมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เมืองโบราณศรีมโหสถ ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีร่องรอยทางอารยธรรมโบราณคืออารยธรรมทวารวดี และเมืองศรีมโหสถเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เคยเป็นเมืองท่ามาก่อนนั้นก็ได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญในเรื่องของเศรษฐกิจ และสังคม

กมล บุญยเศรษฐ์ ได้เล่าเรื่องจากการสัมภาษณ์ไว้ว่า ชุมชนเมืองศรีมโหสถมีลักษณะทางชาติพันธุ์ที่ผสมผสาน ได้แก่ ชาวขอมดั้งเดิม ชาวไทย ชาวพวน และชาวจีนบางส่วน ลักษณะเชิงวัฒนธรรมของชุมชนจึงสะท้อนถึงความหลากหลายแต่หลอมรวมอย่างกลมกลืน วิถีชีวิตส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ความศรัทธาในพุทธศาสนา และการสืบสานขนบธรรมเนียมอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น แต่เดิมโบราณสถานรอยพระพุทธรูปหาคู่ เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โบราณสถานแห่งนี้สันนิษฐานว่ามีอายุเก่าแก่ถึงยุคอาณาจักรทวารวดี เดิมพื้นที่บริเวณเมืองศรีมโหสถเคยเป็นดินแดนของอารยธรรมขอมโบราณ มีตำนานกล่าวว่าหลังจากกษัตริย์ขอมสร้างแบบจำลองรอยพระพุทธรูปหาคู่ขึ้นแล้ว ได้มีการประกอบพิธีปักฉัตรหรือเสาธงเพื่อแสดงการรับศาสนาไว้ในดินแดนแห่งนี้ ต่อมาเกิดเหตุการณ์ประหลาด รอยพระพุทธรูปที่สร้างไว้เกิดรอยแตกออกเป็น 4 แฉก ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของหลักธรรมคำสอนทั้ง 4 ด้านของพระพุทธเจ้า และยังสื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตชาวนาและเกษตรกรในพื้นที่ ทุก ๆ ปีในวันมาฆบูชา ชุมชนจะจัดงานเทศกาล “มาฆบูรณียศศรีปราจีน”

ภาพที่ 2 การสัมภาษณ์นายกมล บุญยเศรษฐ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน)

ข้าราชการบำนาญ โรงเรียนวัดแสงสว่าง ต.โคกไทย อ.เมืองศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย

พระครูพิพัฒนกิจจาทร รองเจ้าอาวาสวัดสระมรกต ตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ได้ให้ข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ว่า เดิมดินแดนนี้นับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน ในช่วงเจ้าเมืองขอมในขณะนั้นทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ส่งคณะทูตไปยังประเทศอินเดีย เพื่อนำกัมถันโพธิ์มายังเมืองศรีมโหสถ เพราะในความศรัทธาในศาสนาพุทธนั้น จึงได้สร้างแบบจำลองรอยพระพุทธรูปหาคู่ขึ้นมา เพื่อเป็นรอยพระพุทธรูปเป็นปูชนียวัตถุสถานที่สำคัญ แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนสักการบูชา มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และมีงานประเพณีนมัสการเนื่องในวันมาฆบูชา พิธีเวียนเทียนรอบรอยพระพุทธรูปหาคู่ประจำปี

ภาพที่ 3 พระครูพิพัฒนกิจจาทร รองเจ้าอาวาสวัดสระมรกต
ตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย

นายระวัย ภูผกา เป็นผู้ที่อาศัยตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของรอยพระพุทธรูปบาทคู่ โดยมีความผูกพันกับโบราณสถานในฐานะคนในพื้นที่ที่เห็นความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสถานที่แห่งนี้มาตลอด ได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่า โบราณสถานแห่งนี้ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ข้อมูลจากผู้สัมภาษณ์สะท้อนถึงเรื่องเล่าในท้องถิ่นว่า พื้นที่เมืองศรีมโหสถเคยนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน ต่อมาเจ้าเมืองขอมเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงส่งชุดไปยังประเทศอินเดียเพื่อนำกิ่งต้นโพธิ์กลับมา และได้มีการสร้างรอยพระพุทธรูปบาทคู่ เป็นแบบจำลองเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการรับนับถือศาสนาพุทธในพื้นที่

ภาพที่ 4 การสัมภาษณ์ นายระวัย ภูผกา ตำบลโคกไทย อำเภอเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยมาวิเคราะห์ประกอบการสร้างสรรค์ที่ได้มาตรฐานทางวิชาการตามแนวทางการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์การนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ลวดลายประติมากรรมมาสร้างสรรค์งานในรูปแบบการแสดงที่สามารถสื่อสารเรื่องราวผ่านโครงสร้างท่าทางที่แสดงให้ถึงยุคสมัยที่ใช้ในการสร้างงานความเชื่อมโยงกับพิธีกรรม ศาสนา

ประวัติศาสตร์ และความงามเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างสรรค์ผลงานด้วยองค์ประกอบของ
นาฏศิลป์ไทยออกเป็น 6 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. ท่ารำ (Movement / Gesture) นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะการแสดงที่เน้นความงามตรงตามของท่วงท่าการรำรำ ซึ่งได้รับการประดิษฐ์คิดค้นอย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวและสื่อความหมายตามเนื้อหาของการแสดง
2. ดนตรี (Music) การแสดงนาฏศิลป์ไทยมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้เครื่องดนตรีมาบรรเลงประกอบการแสดงเพื่อให้การแสดงมีความน่าสนใจ สมบูรณ์มากขึ้น
3. บทร้องหรือคำร้อง (Lyrics or Vocal Text) นาฏศิลป์ไทยมีทั้งการแสดงที่มีคำร้องประกอบ และการแสดงที่ใช้เพียงดนตรีโดยไม่มีคำร้อง โดยการแสดงที่มีเนื้อร้องประกอบจะช่วยให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวได้มากขึ้น อีกทั้งผู้ประดิษฐ์ท่ารำนั้ก็จะออกแบบท่าทางให้สอดคล้องกับเนื้อร้องเพื่อให้สามารถถ่ายทอดอารมณ์และความหมายได้อย่างชัดเจน
4. การแต่งกาย (Dressing) เครื่องแต่งกายของนาฏศิลป์ไทยมีความวิจิตร งดงาม และแสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย
5. การแต่งหน้า (make up) ช่วยเสริมความงามของผู้แสดง รวมถึงใช้เพื่ออำพรางจุดบกพร่องและสร้างบุคลิกภาพให้แก่ตัวละคร
6. ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง (Stage Setting and Props) ฉากคือ พื้นที่แสดงฉากหลัง และอุปกรณ์เสริมที่ช่วยทำให้การแสดงสมบูรณ์และสื่อสารได้ชัดเจนขึ้น

แนวคิดระบำนุชดโบรมนคดดี กรมคิลปากร

แนวคิดระบำโบราณคดีของนายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2510 ท่านได้จินตนาการว่า “ถ้าอาศัยศิลปะโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ นั้นเป็นหลัก และสร้างเป็นนาฏศิลป์ขึ้นเป็นชุด ๆ ก็จะทำให้ศิลปะโบราณวัตถุแต่ละสมัยมีชีวิตชีวขึ้น หากสร้างขึ้นครบยุคสมัย ก็จะเกิดนาฏศิลป์ไทยที่น่าเอาศิลปะตามยุคสมัย อันมีลักษณะท่าทางและสำเนียงดนตรีที่มีความสวยงามและไพเราะแตกต่างกันมารวมไว้ให้ชมในที่แห่งเดียวกัน โดยอาศัยภาพปั้นหล่อจำลองหลักของศิลปะโบราณวัตถุจากโบราณสถานสมัยนั้น ๆ เป็นหลักและค้นคว้าเปรียบเทียบกับภาพและเอกสารทางศิลปกรรมและโบราณคดีจากประเทศใกล้เคียงและวางแผนสร้างระบำประจำสมัยของศิลปะโบราณวัตถุแต่ละชุดขึ้นเรียกรวมเป็นที่หมายรู้ไว้ว่า “ระบำโบราณคดี” จากแนวความคิดดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้เกิดระบำโบราณคดีชุดต่าง ๆ อันได้แก่ ระบำทวารวดี ระบาศรีวิชัย ระบาลพบุรี ระบำเชียงแสน ระบาสุโขทัย โดยมอบหมายให้ครูอาจารย์ทางด้านดนตรี และกองสังคีต กรมศิลปากรร่วมกันคิดประดิษฐ์ขึ้นตามหลักโบราณวัตถุ ประกอบกับจินตนาการในบางอย่าง

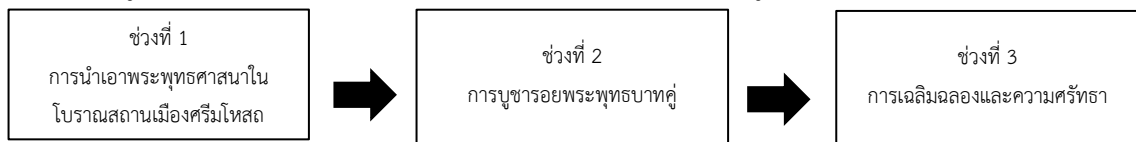
ผู้วิจัยได้นำแนวคิดระบำชุดโบราณคดีมาแนวทางในการสร้างสรรค์การออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี รอยพระพุทธรูปท่าคู เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำไปสร้างสรรค์ออกแบบชุดการแสดง โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงการแสดง

รูปแบบการแสดง ชุดระบำเส้นทางธรรมรอยพระพุทธรูปท่าคู มีการแสดงทั้งหมด 3 ช่วงดังต่อไปนี้

ตาราง 1 รูปแบบการแสดงชุดระบำเส้นทางธรรมรอยพระพุทธรูปท่าคู

ที่มา: ผู้วิจัย

การประพันธ์เพลงประกอบการแสดง ชุดระบำเส้นทางธรรมรอยพระพุทธรูปท่าคู

ผู้วิจัยจัดการกำหนดช่วงการแสดง 3 ช่วง ลักษณะของดนตรี สามารถอธิบายถึงบรรยากาศที่แสดงในรูปแบบยุคสมัยทวารวดี

ช่วงการแสดงที่ 1 เสียงคลื่นทะเล ลม เสียงกระดิ่ง ช้องวัด การสร้างรอยพระพุทธรูปท่าคู โดยชนพื้นเมืองที่รับเอาพุทธศาสนามาสืบทอดยังนอกเขตเมือง เสียงสัว เสียงการตอกเจาะหิน ประกอบด้วยเสียงสังข์ และกังสดาล

ช่วงการแสดงที่ 2 การบูชารอยพระพุทธรูปท่าคูเสียงดนตรีกระจำปี ช้อง โดยแทรกบทคาถาบูชารอยพระพุทธรูปท่าคู กลิ่นอายของความศรัทธา ความเลื่อมใสในศาสนาพุทธ

คาถาบูชารอยพระพุทธรูปท่าคู

วันทามิ พุทธัง ภาวะปาระ ตินณัง	ดีโลกะเกตุ ตีภาเวกะ นาสัง
โยโลกะเสฏฐโฐ สะกะบัง กิเลสัง	เฉตตะวานะ โพเธสิ ชะนัง อะนินตัง
ยัง นัมมะทายะ นะทียา ปุลิเน จะ ตี เร	ยัง สัจจะพันะศิริเก สุมะนา จะลักเค
ยัง ตัตตะ โยถะกะปุเร มุณีโน จะปาหัง	ตัง ปาทะสัณฐะนะ มะหัง สิริสะนา นะมามิ
สุวัณณะ มาลิกะ สุวัณณะ ปัพพะเต	สุมะนะกุญเญ โยนะกะปุเร นัมมะทายะ นะทียา

ปัญจะปาทะวะรัง ฐานัง อะหัง วันทามิ พุระโต

ช่วงการแสดงที่ 3 การฟ้อนรำเพื่อเฉลิมฉลองใช้ดนตรีร่วมสมัยกลืนอายทวารวดี แสดงความต้องการโดยอธิบายภาพจากมวลความคิด ลวดลายประติมากรรมจากรอยพระพุทธรูป

กระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ชุดระบำเส้นทางธรรมรอยพระพุทธรูป

การออกแบบท่ารำรูปแบบการแสดง ชุด เส้นทางธรรมรอบพระพุทธรูป แบ่งออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

ช่วงการแสดงที่ 1 การนำพระพุทธรูปเข้ามาในโบราณสถานเมืองศรีมโหสถ โดยการสร้างรอยพระพุทธรูปเพื่อแสดงสัญลักษณ์ทราบว่าในดินแดนแห่งนี้ได้มีพระพุทธรูปเข้ามาเผยแผ่ในบริเวณนี้ โดยใช้กระบวนการรำลักษณะการตั้งวงของระบำทวารวดี ยกฝ่าแขนเป็นวงโค้ง กั้นศอกตั้งเป็นมุมฉาก ระดับเดียวกับไหล่การจับแตกต่างจากรำไทยมาตรฐาน คือนำนิ้วชี้มาจรดกับข้อสุดท้ายของนิ้วหัวแม่มือเป็นวงกลม กรีดนิ้วที่เหลือทั้งสามออกไป การเคลื่อนเท้าหรือขยับเท้าจะเป็นลีลาการรำของมอญ คือ ย่อเข้าผสมเท้าชิด เคลื่อนเท้าทั้งสองข้างไปพร้อมกัน โดยเหยยปลายเท้าและส้นเท้าสลับกันตามจังหวะยี่ดุษเข้า

โครงสร้างท่ารำ	คำอธิบาย
	ท่ารำปักธงธรรม สื่อถึง หลุมปักฉัตรหรือธงที่แสดงสัญลักษณ์แห่งดินแดนศาสนาพุทธ
	ท่ารำศรัทธาธรรม สื่อถึง ไหว้เจ้าที่สถานที่ที่จะทำการสร้างรอยพระพุทธรูป
	ท่ารำขุดเจาะ เสมือนเป็นการเจาะหินเพื่อสร้างรอยพระพุทธรูป
	ท่ารำเทน้ำ เสมือนเอาน้ำโปรดศิลา เพื่อถ่ายทอดการสร้างรอยพระพุทธรูป

โครงสร้างท่ารำ	คำอธิบาย
	ท่ารำฐานมั่นคง หมายถึง การแข็งแรงของฐานรอยพระพุทธรูป ที่มีความสงบ มั่นคง และสง่างาม การสร้างรอยพระพุทธรูป
	ท่ารำเส้นทางธรรม เหมือนรอยพระพุทธรูป มีความสง่า สงบ

ช่วงการแสดงที่ 2 การบูชารอยพระพุทธรูป โดยการใช้ทสวดคาถาบูชา รอยพระพุทธรูป เสียงดนตรีกระจำปี ช้อง เพื่อแสดงถึงพิธีกรรมการรับพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนนี้ การใช้กระบวนท์รำแสดงทำการสรรเสริญ ทำบูชา ทำไหว้

โครงสร้างท่ารำ	คำอธิบาย
	ท่ารำสรรเสริญ หมายถึงแสดงออกถึงความศรัทธา ความเลื่อมใส และความจงรักภักดีต่อศาสนา
	ท่ารำเจริญพรหม เป็นท่าที่แสดงความสง่างาม และพลังอันศักดิ์สิทธิ์ของรอยพระพุทธรูป
	ท่ารำพุทธธรรม หมายถึงการยึดมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
	ท่ารำรอยพระบาท หมายถึง การสร้างรอยพระบาทคู่สำเร็จ และการสืบทอดพระพุทธศาสนา

โครงสร้างท่ารำ	คำอธิบาย
	ท่ารำพุทธงาม หมายถึง ความงามในพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึงคุณงามความดี ความสงบ ความเมตตา และปัญญา
	ท่ารำเสน่ห์พุทธะ หมายถึงการยกปัญญา คุณธรรมสูงสุดของพุทธศาสนา
	ท่ารำเยื้องกราย เป็นลีลาท่ารำที่ปรากฏในการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยมีลักษณะ การก้าวเท้าและเคลื่อนไหวร่างกายอย่างสง่างามและนุ่มนวล เปรียบเสมือนการสร้างรอยพระพุทธรูปที่มีความสง่างาม
	ท่ารำพุทธสิริ หมายถึงรอยพระพุทธรูปเป็นเครื่องหมายที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ช่วยให้เราน้อมนำคำสอนและคุณงามความดี
	ท่ารำบูชา หมายถึงการบูชา สรรเสริญรอยพระ พุทธรูป

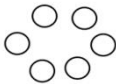
ช่วงการแสดงที่ 3 การพ้อนรำ เถลิ้มฉลอง ความศรัทธา ความสงบ ความเลื่อมใสใน
พุทธศาสนาโดยใช้ดนตรีร่วมสมัยกลิ่นอายสมัยยุคทวารวดี

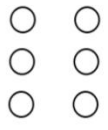
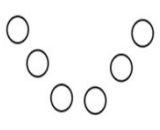
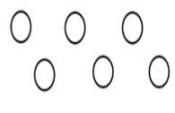
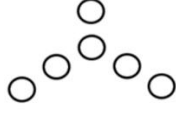
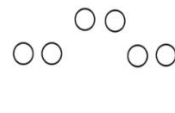
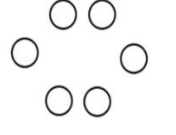
โครงสร้างท่ารำ	คำอธิบาย
	ท่ารำรื่นเริงธรรม เหมือนการรำรำเถลิ้มฉลองที่มีความสวยงาม รื่นเริงของรอยพระพุทธรูป

โครงสร้างท่ารำ	คำอธิบาย
	ท่ารำเชิดชูธรรม การแสดงความเคารพ ยกย่อง และศรัทธารอยพระพุทธรูป
	ท่ารำฐานมั่นคง หมายถึง การแข็งแรงของฐานรอยพระพุทธรูปที่มีความสงบ มั่นคง และสง่างาม การสร้างรอยพระพุทธรูป
	ท่ารำภมรธรรมะ หมายถึงความงามตามธรรมชาติ พื้นที่รอยพระพุทธรูปมีความอุดมสมบูรณ์
	ท่ารำเจริญธรรม หมายถึงความสง่างาม รอยพระพุทธรูป
	ท่ารำวิริยะธรรม หมายถึงความเพียรพยายามของพุทธศาสนาในการสร้างรอยพระพุทธรูปและเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งในศาสนาพุทธ

รูปแบบการจัดแถว

รูปภาพที่ 34 – 41 โครงสร้างรูปแบบแถวและโครงสร้างท่ารำ

  หมายถึง การสื่อถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาวบ้าน	 หมายถึง การจัดแถวนักแสดงแทนสัญลักษณ์ “แผนกรอยพระพุทธรูป”
---	--

  หมายถึง แสดงถึงความร่วมมือและความกลมเกลียว ของหมู่ชนผู้ยึดมั่นในพระธรรมคำสอน	 หมายถึง ความพร้อมเพรียงในการปกป้องรักษา และการแสดงความเคารพต่อสิ่งร่ายพระพุทธรูป
  หมายถึง การถวายความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตรงหน้า	 หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความจงรักภักดี และบทบาทในการปกป้องรักษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
  หมายถึง สื่อถึงเป็น 'แนวล้อม' หรือ 'ขอบเขต ศักดิ์สิทธิ์' ที่โอบล้อมรอยพระพุทธรูป	 หมายถึง รอยแฉกพระพุทธรูปได้อย่างชัดเจน โดยวงกลมที่แผ่ออกจากจุดศูนย์กลางเปรียบเสมือน รัศมีหรือพลังแห่งพระธรรมที่แผ่ขยายจาก รอยพระพุทธรูปออกไปยังทุกทิศทาง

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องแต่งกายด้วยการนำรอยพระพุทธรูป และลวดลายประติมากรรม
รอยแฉกในรอยพระพุทธรูป มาออกแบบเป็นลวดลายผ้าและสไปนชุดการแสดงระบำเส้นทาง
ธรรมรอยพระพุทธรูป

การประพันธ์เพลงประกอบการแสดงชุด ระบำเส้นทางธรรมรอยพระพุทธรูป

คือ ผศ.ดร.สันติ อุดมศรี อาจารย์สาขาดนตรีวัฒนธรรมและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา
ได้พัฒนาประพันธ์เพลงและทำนองเพลงดนตรีร่วมสมัยประกอบ การแสดง ชุดระบำเส้นทางธรรม

รอยพระพุทธรูปาคู่ คือ นายพงศ์พันธ์ เพชรทอง ดุริยางคศิลปิน ระดับอาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

จากผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน ลวดลายประติมากรรมรอยพระพุทธรูปาคู่ และวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานรอยพระพุทธรูปาคู่ นำไปสู่การตีความของการแสดงตามข้อมูลที่ได้ปรากฏได้รูปแบบการแสดงที่ได้กำหนดเป็นนักแสดงหญิงที่มีการแต่งกายแบบ ศิลปะยุคทวารวดี เปรียบเสมือนตามรอยมรดกความคิด จินตภาพรอยพระพุทธรูปาคู่ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใส และการบูชารอยพระพุทธรูปาคู่ที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน

อภิปรายผล

การสร้างสรรคการออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี กรณีศึกษารอยพระพุทธรูปาคู่ เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ พบว่า ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีเมืองศรีมโหสถ โบราณสถานแห่งนี้ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รอยพระพุทธรูปาคู่ เป็นแบบจำลองเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการรับนับถือศาสนาพุทธ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือเป็น รอยพระพุทธรูปาคู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

การออกแบบท่ารำจากแหล่งโบราณคดี กรณีศึกษารอยพระพุทธรูปาคู่ เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า การกำหนดแนวคิด ของการสร้างสรรคนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย สามารถการกำหนดจาก หลักฐานที่พบอันได้แก่ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม บริบทพื้นที่ ความเชื่อ ความศรัทธา สู่การประกอบสร้างสรรคนาฏศิลป์ไทยร่วม หลังจากนั้นได้นำมาเปรียบเทียบกับหลักฐานที่พบในวัฒนธรรมก่อนหน้า รวมทั้งวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดีข้างเคียง เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ของท่ารำ ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบท่ารำที่ปรากฏ ณ ปราสาทพิมาย มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อและปรัชญาทางพุทธศาสนา ลัทธิวัชรยาน เป็นหลัก ในขณะที่รูปแบบทางศิลปกรรมแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลวัฒนธรรมเขมร แต่รูปแบบการรำรำเป็น หมู่คณะสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้กับหลักฐานที่ปรากฏในหมู่เกาะชวา

จากการสร้างสรรคการแสดงชุดนี้ผู้วิจัยต้องการออกแบบท่ารำการแสดงที่สามารถส่งเสริม วัฒนธรรมโบราณคดี กรณีศึกษารอยพระพุทธรูปาคู่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชนใน จังหวัดปราจีนบุรีได้ตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งโบราณสถานที่สำคัญของประเทศ ควรค่าแก่ การเรียนรู้ ศึกษาข้อมูลเพื่อเกิดความรักในศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเอง เป็นสื่อกลางในการ ถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความเชื่อของสังคมไทย สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่าง ศิลปะการแสดงกับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีรูปธรรม และยังสามารถส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความรัก

ความศรัทธาในพุทธศาสนา และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในโบราณสถานรอยพระพุทธรูป
เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี สืบไป

รายการอ้างอิง

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). *ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.